

EUROOPA
KOMISJON

Strasbourg, 1.7.2014
COM(2014) 389 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE NING
EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE**

**Kaubandus, majanduskasv ja intellektuaalomand - Intellektuaalomandi õiguste kaitse
ja tagamise strateegia kolmandates riikides**

{SWD(2014) 204 final}

1. SISSEJUHATUS

Euroopa Ülemkogu kinnitas 2014. aasta märtsis intellektuaalomandi kui ühe peamise majanduskasvu ja innovatsiooni edasiviiva teguri tähtsust ning rõhutas vajadust võidelda võltsimisega, et edendada ELi tööstuse konkurentsivõimet kogu maailmas. Intellektuaalomand on üks peamisi vahendeid, millega ettevõtted, autorid ja leiutajad saavad teenida tulu oma teadmistes, innovatsiooni ja loovusesse tehtud investeeringutelt.

Ühe hiljutise uuringu kohaselt langeb intellektuaalomandil põhinevate sektorite arvele 39 % ELi SKPst (ligikaudu 4,7 triljonit eurot aastas) ja kaudselt loodud töökohti arvestades kuni 35 % kõigist töökohtadest¹. Praktilises mõttes on intellektuaalomand tänu ajutiste ainuõiguste andmisele otseselt seotud uute ja algupäraste kaupade ja teenuste tootmise ja turustamisega, millest saavad kasu kõik kodanikud. Nimetatud eesmärkide saavutamiseks on vaja optimaalset ja majanduslikult tõhusat intellektuaalomandi „taristut”, mis hõlmaks intellektuaalomandi kõigi vormide õiguslikku tunnustamist, registreerimist, kasutamist ning nendest tulenevate õiguste tasakaalustatud tagamist.

EL vajab innovatsiooni, et jääda madalamate tööjõu-, energia- ja toorainekuludega riikide suhtes konkurentsivõimeliseks, ning ta peab looma innovatsiooni ergutavad tingimused, et Euroopa ettevõtjad aitaksid meil kaubanduse abil kriisist väljuda. Sellepärast on teadmispõhised tegevusalad kesksel kohal strateegiates „Globaalne Euroopa”² ja „Euroopa 2020”³.

Intellektuaalne looming vajab kaitset, et loovus ja innovatsioon saaksid õitseda, ning seda ülesannet täidabki intellektuaalomand, millel on tähtis koht ka arengu edendamisel⁴ ja mõnede meie aja ülemaailmsete probleemide lahendamisel. Arenguriikide puhul aitab pragmaatiline ja paindlik hoiak neil suurendada oma intellektuaalse vara potentsiaali ning siduda neid tihedamalt rahvusvahelise kaubandusega, laiendades ühtlasi ühiskondlikku heaolu.

Mõne hinnangu kohaselt kaotab EL võltsimise ja piraatluse tõttu aastas umbes 8 miljardit eurot oma SKPst⁵ ning ülemaailmne kulu võib 2015. aastaks tõusta koguni 1,7 triljoni USA dollari tasemele⁶. EL on paljude aastate jooksul välja töötanud tänapäevase tervikliku

¹ *Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union*. Euroopa Patendiameti ja Siseturu Ühtlustamise Ameti ühisprojektina valminud kogu tööstusharu hõlmav analüüsiaruanne, München ja Alicante, 2013.

² Vt 4. oktoobri 2006. aasta teatis „Globaalne Euroopa: konkurentsivõime maailmas. Panus ELi majanduskasvu ja tööhõive strateegiasse. KOM(2006) 567 lõplik.

³ http://ec.europa.eu/europe2020/index_et.htm

⁴ *Intellectual property and development. Lessons from recent economic research*, Eds. C. Fink, K.E. Maskus, World Bank ja Oxford University Press, Washington DC, 2005.

⁵ CEBR, *The impact of counterfeiting on four main sectors in the European Union*, Centre for Economic and Business Research, London, 2000.

⁶ *Global impacts study. A new study, conducted by Frontier Economics examines the global economic and social impacts of counterfeiting and piracy*, ICC, veebruar 2011. Kättesaadav: <http://www.iccwbo.org/Advocacy-Codes-and-Rules/BASCAP/BASCAP-Research/Economic-impact/Global-Impacts-Study/>

intellektuaalomandi režiimi, mis annab olulise panuse majanduskasvu ja töökohtade loomisse, tagades ühtlasi sobiva tasakaalu õiguste omajate ja kasutajate huvide vahel.

EL, sealhulgas Euroopa Komisjon, ning suured rahvusvahelised organisatsioonid (WIPO, WHO, WTO, Maailma Tolliorganisatsioon, OECD, G20⁷) on soovinud meetmete kehtestamist selleks, et võidelda intellektuaalomandi rikkumistega^{8,9,10}.

2004. aastal määratleti komisjoni teatises „Strateegia intellektuaalomandi õiguskaitse tagamiseks kolmandates riikides”¹¹ kindlaks üldine raamistik kolmandates riikides intellektuaalomandi rikkumistega võitlemiseks ning konkreetsed tegevussuunad, mida on nüüdseks rakendatud.

Kuid nagu on märgitud komisjoni talituste töödokumendis (SEC(2013) 30), on viimase kümne aasta jooksul lisaks olulisele tehnoloogia arengule muutunud ka Euroopa ettevõtjate intellektuaalomandiga seotud probleemide ja riskide iseloom ja ulatus ning toimunud on mitmesuguseid intellektuaalomandiga seotud ühiskondlikke muutusi.

Seepärast vaadatakse käesolevas teatises läbi komisjoni 2004. aasta seisukohad ning esitatakse muudetud strateegia intellektuaalomandi edendamiseks ja selle rikkumistega võitlemiseks välisriikides. Selles tuuakse esile võimalusi, kuidas saaks olemasolevat poliitikat kaasaja vajadustele vastavalt täiustada, ning tehakse ettepanekuid töövahendite ja ideede kohta, mis aitaksid uues olukorras toimida. Järjepidevuse ja muutuste kombinatsioon aitab tagada, et me säilitame ja ergutame innovatsiooni ja loovust, arvestades samal ajal kõigi sidusrühmade huvidega.

Teatist täiendab ELi tegevuskava, milles keskendutakse intellektuaalomandi õiguste tagamisele ühtsel turul ning ELi ja kolmandate riikide tolliasutuste koostöö süvendamisele seoses intellektuaalomandit rikkuvate kaupadega kauplemisega, nagu on ette nähtud ELi tollialases tegevuskavas.

⁷ WIPO (World Intellectual Property Organisation – Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon), WHO (World Health Organisation – Maailma Terviseorganisatsioon), WTO (World Trade Organisation – Maailma Kaubandusorganisatsioon), WCO (World Customs Organisation – Maailma Tolliorganisatsioon), OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development – Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon), G20 (kahekümne rahandusministri ja keskpangajuhi grupp).

⁸ Nõukogu 25. septembri 2008. aasta resolutsioon 2008/C253/01 Euroopa võltsimise ja piraatluse vastase võitluse üldise kava kohta, ELT C 253, 4.10.2008.

⁹ Nõukogu 16. märtsi 2009. aasta resolutsioon 2009/C71/01, mis käsitleb Euroopa Liidu intellektuaalomandi õiguste rikkumisega võitlemise tollialast tegevuskava aastateks 2009–2012, ELT C 71, 25.3.2009.

¹⁰ Euroopa Parlamendi 22. septembri 2010. aasta resolutsioon, 2009/2178(INI).

¹¹ Strateegia intellektuaalomandi õiguskaitse tagamiseks kolmandates riikides, 2005/C129/03, ELT C 129, 26.5.2005.

2. MUUTUSED VÄLISKONTEKSTIS PÄRAST 2004. AASTAT

2.1. 2004. aasta strateegia

2004. aasta strateegiat hinnati 2010. aastal¹² ja hindamine kinnitas selle olulisust. Strateegia täiustamiseks ja täpsustamiseks esitati mitmeid soovitusi, nt rohkem konsultatsioone kõigi sidusrühmadega, arengukavaga arvestamine ning tehnilise koostöö programmide edasiarendamine. Hindamise põhijäreldused koos suure hulga lisateabega on esitatud lisatud komisjoni talituste töödokumendis (SEC(2013) 30).

2.2. Muutused ja probleemid

Majanduskasv ja töökohad on tänases raskes majanduskeskkonnas endiselt kesksed teemad. Lisaks tohututele uutele kauplemissvõimalustele kaasnevad globaliseerumise ja tehnoloogia arenguga ka suured probleemid. BRIC-riikide¹³ osakaal maailma kaubanduses kasvas 2000. aasta 8 %lt 2010. aastaks 18,2 %le¹⁴ ning prognooside kohaselt langeb 2030. aastal arenguriikide arvele ligikaudu 60 % maailma SKPst¹⁵. Kuigi nendes riikides liigutakse intellektuaalomandi valdkonnas matkimiselt loomise suunas, on võltsimine, piraatlus, intellektuaalomandi vargus ja muud intellektuaalomandi omastamise vormid endiselt väga levinud. Arenguriikidel on tohtu soov jätkata oma muljetavaldavat majanduskasvu ja tõusta väärtusahelas kõrgemale välisriikide tehnoloogia kasutamise või sellele juurdepääsu saamise, õiguspärase konkurentsi ning mõnel juhul ka ebaseaduslike vahendite abil. Seepärast ei piisa sellest, kui EL töötab välja toimiva intellektuaalomandi poliitika, vaid me peame püüdma tugevdada intellektuaalomandi õiguste kaitset ja tagamist ka välisriikides, eriti meie tähtsamate kaubanduspartnerite seas.

Vaatamata üha enamate seaduste vastuvõtmisele kõikjal maailmas on intellektuaalomandi rikkumiste hulk tegelikult tõusnud enneolematule tasemele, kuna seda toetab eriti digitaal tehnoloogia, mis võimaldab teoseid odavalt ja kvaliteetselt suures koguses paljundada. Võlts- ja piraatkaupade rahvusvahelise turu maht oli 2008. aastal hinnanguliselt 250 miljardit USA dollarit (st 2 % maailma kaubandusest)¹⁶.

Interneti edu võimaldab lisaks seaduslikele ettevõtjatele ka intellektuaalomandi rikkujatel, kes muutuvad üha organiseeritumaks ja kiiremaks oma ärimudelite kohandamisel vastavalt intellektuaalomandi kaitses esinevatele lünkadele, reklaamida ennast suhteliselt väikeste kuludega kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil.

Vaja on poliitilist vastust, mis lisaks intellektuaalomandi õiguste tõhusale rahvusvahelisele kaitsele ja tagamisele aitaks suurendada üldist teadlikkust intellektuaalomandit rikkuvate kaupade majanduslikust ja muust mõjust ning nende kahjulikkusest innovatsioonile, tervisele ja ohutusele. Rahvusvaheliste tarneahelatega globaliseerunud majanduses võib

¹² Kaubanduse peadirektoraat, leping nr SI2.545084. *Evaluation of the Intellectual Property Rights enforcement strategy in third countries*. Lõpparuanne, I köide – põhiaruanne, Analysis for Economic Decisions (ADE) ja Euroopa Komisjon, Louvain-la-Neuve, 2010.

¹³ Brasiilia, Venemaa, India, Hiina.

¹⁴ WTO, Eurostat, IMF.

¹⁵ OECD, *Economy: Developing countries set to account for nearly 60 % of world GDP by 2030, according to new estimates*, juuni 2010.

¹⁶ OECD, *Magnitude of counterfeiting and piracy of tangible products: an update*, november 2009, <http://www.oecd.org/dataoecd/57/27/44088872.pdf>

intellektuaalomandi piisava kaitse puudumine mõnes riigis rängalt mõjutada ettevõtlust, püsivate töökohtade loomist ja tarbijaid praktiliselt kõikjal maailmas. Intellektuaalomandit rikkuvate kaupade tootmisel ja teenuste pakkumisel ei pöörata kuigivõrd tähelepanu tööõiguse ja keskkonnakaitse nõuetele¹⁷. Valitsustele teeb eriti suurt muret organiseeritud kuritegevuse kasvav osalus sellises tegevuses¹⁸.

Seega on intellektuaalomandi maastikul toimunud muutuste ulatust arvestades äärmiselt oluline, et käesolev strateegia vastaks tänastele probleemküsimustele. Käesolevas teatistes vaadatakse läbi ja uuendatakse ELi poliitilisi hoiakuid ning tutvustatakse uusi töövahendeid ja ideid. Selle eesmärk on aidata ELil saavutada lisaks majanduskasvule ka üldisemaid ühiskondlikke eesmärke, sealhulgas ka seoses arenguriikidega.

2.2.1. Intellektuaalomandi õiguste tagamine

Oluline on, et tõhusad õiguskaitsevahendid oleksid rahvusvaheliselt kättesaadavad, et õiguste omajad saaksid oma õigusi kaitsta (väheneb valmidus investeerida riikidesse, kus need vahendid on ebakindlad). Seepärast on vaja usaldusväärseid ja ennustatavalt toimivaid intellektuaalomandi õigusraamistikke, mis loovad innovatsiooni ja säästvat arengut soodustava õhkkonna ning võimaldavad õiguste tõhusat tagamist. WTO intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu (TRIPS) tulemusena on paljudes kolmandates riikides tehtud intellektuaalomandi valdkonnas märkimisväärseid reforme, kuid õiguste tagamine ei ole nendega alati kaasas käinud. Sageli piiravad intellektuaalomandi õiguste tõhusa tagamise võimalusi suured puudujäägid intellektuaalomandi õigusraamistikus, nt tolliasutustel puuduvad vajalikud volitused, kohtute määratud sanktsioonid ei ole piisavalt heidutavad, ametnikel ei ole intellektuaalomandi valdkonnas piisavalt teadmisi ja väljaõpet. Intellektuaalomandi õiguste tagamist võib takistada ka poliitilise tahte puudumine.

Ajavahemikus 2005–2012 kolmekordistus ELi piiril kinni peetud intellektuaalomandit rikkuvate kaupade arv. Seoses e-kaubandusega on kasvanud väikesaadetiste arv ning see raskendab intellektuaalomandi rikkumiste avastamist. Selle uue olukorra tõttu on ELis intellektuaalomandi rikkumistega seotud tollimenetluste arv ajavahemikus 2009–2012 enam kui kahekordistunud. Aastal 2012 registreerisid tolliasutused peaaegu 90 000 saadetiste kinnipidamise juhtu, mis hõlmasid peaaegu 40 miljonit kinni peetud toodet (samaväärsete ehtsate toodete hinnanguline väärtus oleks peaaegu üks miljard eurot¹⁹).

Intellektuaalomandi õiguste tõhusast tagamisest üksi ei piisa, kui puuduvad selged ja sobivad intellektuaalomandi kaitse normid ja menetlused. Materiaalõiguslikud normid (nt patentsuse kriteeriumid), sh sobivalt sõnastatud erandid, ja intellektuaalomandi kaitse menetlused peavad olema selged ja proportsionaalsed. Samal ajal peavad normid olema piisavalt ranged, et intellektuaalomandit ei kuritarvitataks ning see ei muutuks eesmärgiks iseeneses ning et õigused oleksid piisavalt „kvaliteetsed”, et takistada kahtlaste õiguste (nt pahatahtlik registreerimine) levikut. Hindamise aeglus ja halva kvaliteediga õigused tekitavad õiguslikku ebakindlust, mis kahjustab kaitse taotlejaid ja kolmandaid isikuid.

¹⁷ <http://www.unep.org/roap/Portals/96/Trade%20in%20Intellectual%20Property-21Nov2013.pdf>

¹⁸ Vrd nt *IP crime: the new face of organised crime – from IP theft to IP crime*, B. Godart, Journal of Intellectual Property Law and Practice, 2010, Vol. 5, No. 5, <http://jiplp.oxfordjournals.org/cgi/reprint/5/5/378?etoc>

¹⁹ Aruanne intellektuaalomandi jõustamise kohta ELi tolliasutustes: tulemused ELi piiril 2012. aastal, Euroopa Komisjon (2013).

2.2.2. Avalik mõttevahetus

Toetus intellektuaalomandi kaitse süsteemidele on avaliku arvamuse mõnes sektoris viimastel aastatel vähenenud. Kasvav hoolimatus intellektuaalomandi suhtes võib vähendada kasu, mida sellest loodetakse saada. Rikkuvate kaupade üha laiem levik (ja madalam hind) võib olla mõjutanud tarbijate hoiakuid sellisel määral, et neis on tekkinud suurem valmisolek selliseid kaupu osta. Mõnda viimase aja algatust on mõjutanud üldsuse väljendatud kartused. Need kartused näivad olevat tekkinud mitme teguri koosmõjus. Esiteks on tekkinud kujutlus, et õiguste omajad üritavad tarbijate arvel liigselt teenida, määrares teatud kaupadele või teenustele liiga kõrge hinna ja/või muutes need raskesti kättesaadavaks. Teiseks valitseb arvamus, et võltsimine ja piraatlus on ohvriteta kuriteod. Kolmandaks puudub mõnes valdkonnas teadlikkus intellektuaalomandi põhjendatuse ja mõju kohta ning inimesed ei saa aru selle rikkumise majanduslikust ja üldisemast mõjust majandusele.

Kuigi poliitikakujundajad peavad pidevalt hindama, kas kehtivad normid on sobivad praeguste probleemide lahendamiseks, tuleb saavutada mõistlik tasakaal järgmiste vajaduste vahel: 1) vajadus parandada intellektuaalomandiga kaitstud kaupade ja teenuste kättesaadavust; 2) vajadus motiveerida õiguste omajaid, et nad jätkaksid innovatsiooni investeerimist; 3) vajadus kaitsta erinevaid põhiõigusi võrdsel määral. Seda probleemi ei saa lahendada ainult õiguste parema tagamisega. Lisaks on vaja ka tarbijatele ja tootjatele suunatud arutelusid ja teadlikkuse suurendamist. Tarbijad peavad saama teadlikumaks intellektuaalomandi rikkumise laiematest tagajärgedest. Need on seotud loomemotivatsiooniga, saadaolevate teoste laadi ja arvuga, mõjuga töökohtade kadumisele ELis juhul, kui õigusi nõrgestatakse või nende tagamist raskendatakse. See kehtib ka mõnes arenguriigis, kus intellektuaalomandit rikkuvate kaupade tootmist soodustab sageli nõrk intellektuaalomandi kaitse raamistik.

2.2.3. Internet ja intellektuaalomand

Internet on muutunud oluliseks paljude majandusharude, eriti kultuuri- ja loomemajanduse jaoks. Hiljutises uuringus²⁰ vaadeldud 13 riigis langeb loomemajanduse arvele 3,4 % SKPst ning Ühendkuningriigis ja Rootsis on selle osakaal koguni 6 % SKPst. Aastatel 2006–2011 on internetimajandus kasvatanud G8 riikide, Lõuna-Korea ja Rootsi SKPd 21 % võrra. Kuigi see kasv on loonud tohutuid võimalusi, kasvab intellektuaalomandi rikkumiste arv internetis veel kiiremini (väidetavalt moodustab autoriõigusi rikkuv andmevahetus peaaegu neljandiku maailma internetiliikluse mahust²¹). Lisaks sellistele digitaalsetele kaupadele, nagu muusika, audiovisuaalne sisu ja tarkvaraprogrammid, mõjutab see ka üha enam e-kaubanduse vahendusel müüdavaid füüsilisi kaupu.

Selline kiiresti muutuv keskkond koos asjaoluga, et erinevalt intellektuaalomandi seadustest puuduvad internetis riigipiirid, raskendab tasakaalustatud poliitika õigeaegset väljatöötamist. Aastal 1996 vastu võetud Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) nn *internetilepingud* (WIPO *autoriõiguse leping* ja WIPO *esituste ja fonogrammide leping*) olid osade raskuste ületamiseks teretulnud dokumendid, kuid paljud probleemid on endiselt lahendamata.

²⁰ *Internet matters: The Net's sweeping impact on growth, jobs, and prosperity*, M. Pélissié du Rausas et al., McKinsey Global Institute'i aruanne, mai 2011.

²¹ *Technical report: An estimate of infringing use of the internet-Summary*, Envisional, jaanuar 2011, <http://www.mpa.org/Resources/8aaaecf5-961e-4eda-8c21-9f4f53e08f19.pdf>.

Üks selline õigusliku reguleerimise probleemküsimus on seotud vahendajate, näiteks *internetiteenuse osutajate* vastutusega. Arvestades nende tähtsust nii seadusliku kui ka ebaseadusliku tegevuse vahendajana, on nende kohustused jätkuva mõttevahetuse objektiks. Eriti raske on toime tulla intellektuaalomandit rikkuvaid veebisaite majutavate teenuseosutajatega, kes asuvad kolmandates riikides, kus ei ole vastu võetud asjakohaseid õigusakte ja/või puudub tegutsemisvalmidus.

Õigusraamistikus tuleb leida sobiv tasakaal üksikisiku õiguste (mille hulka kuuluvad sellised põhiõigused nagu sõnavabadus, isikuandmete kaitse, menetlusõigused) ja intellektuaalomandi austamise (mis on samuti põhiõigus) vahel²².

Lisaks avalikule poliitikale on vajalik loojate ja vahendajate koostöö, et võtta seadusega lubatud operatiivmeetmeid intellektuaalomandi rikkumistega võitlemiseks. Sel eesmärgil võib kasutada õigusraamistikku täiendavaid pehme õiguse meetmeid, näiteks vabatahtlikke tegevusjuhendeid ebaseadusliku müügi vastu võitlemiseks ning suuremat koostööd²³.

2.2.4. Intellektuaalomandi võimalik panus majandusarengusse

Nii arenenud, tärkava turumajandusega kui ka keskmise tulutasemega arenguriikides on kogemused ja andmed näidanud, et intellektuaalomandi tõhusal kaitsel on mitmeid eeliseid, eriti kui seda täiendab investeerimis- ja ettevõtluskliima muude aspektide paranemine²⁴.

Need on:

- intellektuaalse vara, nt põllumajandustoodete (sh geograafilised tähised ja taimesordid) müügipotentsiaali²⁵ suurendamine;
- maksutulude ja töökohtade kindlustamine tõhusama võitlusega intellektuaalomandi rikkumiste vastu;
- õiguskindluse suurendamine ja innovatsiooni edendamine nii, et see soodustab sisemisi investeringuid ja tehnosiiret;²⁶
- alahinnata ei tohi ka kaudseid eeliseid tervishoiu ja ohutuse valdkonnas, mis tulenevad intellektuaalomandit rikkuvate toodete käibelt kõrvaldamisest²⁷.

²² Eriraportööri aruanne arvamuse- ja sõnavabaduse edendamise ja kaitse kohta, Frank La Rue, ÜRO peaassamblee, inimõiguste nõukogu. 17. istungjärk, päevakorrapunkt 3, A/HRC/17/27, mai 2011.

²³ Üks näide on Vastastikuse mõistmise memorandum võltsitud kaupade internetis müümise kohta, http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/docs/memorandum_04052011_en.pdf.

²⁴ *Intellectual Property Rights: Economic principles and trade rules*, C. Fink, mai 2007, parandatud versioon. Väljaandes: *Handbook of Trade Policy for Development*, A. Lukauskas et al., Oxford Scholarship Online, 2014.

²⁵ *Creative economy report 2010: A feasible development option*, partnership between UNCTAD and the UNDP Special Unit for South-South Cooperation, 2010, http://unctad.org/en/Docs/ditctab20103_en.pdf

²⁶ *Intellectual Property Rights, imitation, and foreign direct investment: theory and evidence*, L. Branstetter et al., Working Paper 13033, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2007.

²⁷ *Record seizure of illicit medicines in Africa. The World Customs Organization (WCO) and the Institute of Research Against Counterfeit Medicines (IRACM) issue a new warning on the health and safety of African populations*, Pariis, 2013, <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2013/june/wco-and-iracm.aspx>

Nagu eespool märgitud, ekspordivad tarkava majandusega riigid üha rohkem intellektuaalomandil põhinevaid kaupu ning seega on tugevamad intellektuaalomandi režiimid neile kasulikud, kuigi need ei ole veel jõudnud ELi tasemele. Asjaolu, et tarkava majandusega riigid lähtuvad teistsugustest õiguslikest alustest, piirab ELi ja kolmandate riikide majanduskasvu ja arengut ning intellektuaalomandi rikkujad püüavad just selliseid erinevusi ära kasutada.

Tõhus intellektuaalomandi režiim, mida täiendab toetav keskkond ja piisav suutlikkus tehnoloogiat kasutusele võtta, võib aidata arenguriikidel luua kohapeal tugeva ja elujõulise tehnoloogilise baasi. Nad saavad parandada oma teadus- ja arendussuutlikkust, innustada edukamaid kohalikke ettevõtteid aktiveerima oma teadus- ja arendustegevust ning motiveerida hargmaiseid ettevõtjaid tooma uuendusi ka nende turule. Eriti soodustab selline režiim tehnosiiret ja välismaiseid otseinvesteeringuid – sellega kaasnevad võimalused nii õiguste omajatele kui ka saajatele. Muu hulgas hõlmavad need ülemaailmsete probleemide, näiteks kliimamuutuste vastu võitlemiseks kasutatavaid tehnoloogiaid.

Sellega on seotud mitmed tehnoloogia liigid ja erinevad edastuskanalid ning tehnosiire on tegelikkuses sageli osa mõnest keerukamast projektist, mitte eraldiseisev tegevus. Usaldusväärse ja elujõulise tehnoloogilise baasi loomine vähim arenenud riikides ei sõltu ainult materiaalsete objektide või seadmete olemasolust, vaid ka oskusteabe omandamisest, juhtimis- ja tootmisoskustest, paremast juurdepääsust teabeallikatele ning kohandumisest kohaliku majanduse, sotsiaalsete ja kultuuriliste tingimustega.

ELi poliitika diferentseerimiseks (nagu on kinnitatud hiljutises komisjoni teatises „Kaubandus, majanduskasv ja areng”²⁸) võetakse arvesse eri arenguriikide arengutaset²⁹ ja institutsioonilist suutlikkust. Sõltuvalt asjaomase riigist võime oma strateegias seega suuremat rõhku panna tehnilise abi osutamisele suutlikkuse suurendamiseks ja vähem rõhuda läbirääkimistele intellektuaalomandi režiimi parandamiseks. Eelkõige järgib EL täielikult intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu nõuet, et arenenud riigid peavad motiveerima oma ettevõtjaid siirdama tehnoloogiat vähim arenenud riikidesse³⁰ kooskõlas 2003. aastal esitatud põhimõtetega³¹ ning aitama vähim arenenud riikidel luua tehnosiiret soodustava keskkonna.

2.2.5. Tarkava turumajandusega riigid

Keskmise tuluga riikide majanduse kasvukiirus ning nende suurenev tähtsus maailma majanduses pakuvad ELile ja rahvusvahelisele ettevõtlusele tohutuid võimalusi, kuid on ühtlasi suurendanud panuseid intellektuaalomandit valdavate ettevõtete jaoks, kuna välisriikidest lähtuvad intellektuaalomandiga seotud riskid kasvavad.

Mõned tarkava majandusega riigid lähtuvad agressiivsest poliitikast, mille eesmärk on omastada välismaist tehnoloogiat ja toetada oma riigi edukamaid ettevõtjaid, eriti

²⁸ COM(2012) 22 – Kaubandus, majanduskasv ja areng. Kaubandus- ja investeerimispoliitika kohandamine kõige enam abi vajavate riikide vajadustele, Euroopa Komisjon, Belgia, 2012, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/january/tradoc_148992.EN.pdf.

²⁹ http://content.undp.org/go/cms-service/stream/asset/?asset_id=1948200 — vt 11. peatükk.

³⁰ *Climate change and technology transfer. Can Intellectual Property Rights work for the poor?*, K. Kretzschmar, Prague Global Policy Institute Glopolis, Praha, 2012.

³¹ Euroopa ühenduste ja nende liikmesriikide 13. veebruari 2003. aasta teatis TRIPSi nõukogule, 032/03 (lõplik).

strateegiliseks peetavates sektorites. Selleks kasutatakse näiteks pealesunnitud tehnosiiret, kohaliku sisu nõudeid ja riigisisest innovatsioonipoliitikat, mille eesmärk on kiirendatud majandusareng³². Selline poliitika koos kohalike ettevõtjate kiirelt suureneva suutlikkuse ning tõhusa intellektuaalomandi raamistiku puudumisega tähendab, et mõned ettevõtjad omastavad välismaist intellektuaalomandit vahendeid valimata, kasutades mõnel juhul ka ebaseaduslikke võtteid, ning see võib avaldada tööstusriikide tööstusele ettearvamatut mõju. Saadud on üha rohkem teateid, et mõnikord toimub selline tegevus riigi toetusel³³.

Teisalt on toimumas ka muutused, sest paljud riigid on hakanud paremini mõistma intellektuaalomandist saadavaid eeliseid oma konkurentsivõime suurendamisel ja väärtusahelas kõrgemale liikumisel. Seepärast tegelevad selliste riikide ettevõtjad üha enam oma intellektuaalomandi loomise ja kaitsmisega. Näiteks Hiinas kasvas ajavahemikus 2003–2007 patenditaotluste arv 34 % ning Hiina ettevõtjate esitatud Euroopa panditaotluste arv on ajavahemikus 2001–2010 kümnekordistunud.

Sellegipoolest tuleb tõhusalt maandada riske, mis seostuvad ELi tehnoloogia kuritarvitamisega. See võib esineda allpool nimetatud valdkondades.

- Riigihanked. Paljudel ELi ettevõtjatel esineb intellektuaalomandiga seotud probleeme, näiteks konfidentsiaalsusnõude rikkumine, pealesunnitud tehnosiiret eeldavad proteksionistlikud meetmed³⁴ või ka lihtsalt olukorrad, kus kolmanda riigi pakkujad pakuvad tehnoloogiat, mida nad ei ole seaduslikult omandanud.
- Investeeringute lubamise ja vastavuse hindamise menetlused, milles esinevad sarnased probleemid (nt tehnosiire kui ELi välisele turule pääsemise tingimus või vastavuse hindamise menetlus, milles nõutakse tundliku teabe avaldamist ilma intellektuaalomandi piisavat kaitset tagamata), ning muud kaubandust tõkestavad meetmed³⁵.

Tähelepanelikult tuleb jälgida olukordi, kus kolmandad riigid on rakendanud meetmeid või teinud ettepanekuid, millega muudetakse tehnosiire nendes riikides asutatud ELi ettevõtetele kohustuslikuks, ning vajadusel meetmeid võtta.

2.2.6. Teadusuuringud, innovatsioon ja IKT

Teadus- ja innovatsioonitegevuse olukord maailmas on viimase aastakümne jooksul radikaalselt muutunud. Tärkava majandusega riigid on teinud suuri investeeringuid oma teadus- ja innovatsioonisüsteemide tugevdamisse ning selle tulemusena on maailmas välja kujunemas mitme keskusega süsteem, kus üha suurem mõju on BRIC-riikidel ja muudel sarnastel riikidel.

³² Inglise keeles ka leapfrogging.

³³ *Policy recommendations to combat state sponsored IP theft (SSIPT)*, Trans Atlantic Business Dialogue, <http://transatlanticbusiness.org/s/TABD-Trade-Secrets-Policy-Recommendations-December-2012.pdf>

³⁴ *Technology transfer to China: Guidance for businesses*, China IPR SME Helpdesk, 2008, http://www.china-iprhelpdesk.eu/docs/publications/Tech_transfer_English.pdf

³⁵ Kaubanduse peadirektoraat, Üheksas aruanne kaubandust potentsiaalselt piiravate meetmete kohta, september 2011–mai 2012, aruanne G20 kaubandusmeetmete kohta, WTO, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/juuni/tradoc_149526.pdf.

Teadusuuringud ja innovatsioon muutuvad üha rahvusvahelisemaks. Eri riikidest pärit kaasautoritega publikatsioonide arv kasvab, teadusasutused asutavad esindusi välisriikides ning hargmaised ettevõtjad teevad teadus- ja innovatsiooniinvesteeringuid sageli tärkava majandusega riikides.

Ühiskondlikud probleemid, näiteks kliimamuutused ja säästev areng, on ülemaailmse tähtsusega. Need eeldavad, et EL tugevdaks oma teadus- ja innovatsioonikoostööd rahvusvaheliste partneritega ning tegutseks samal ajal strateegilisemalt ja kehtestaks koostööle sobivad raamtingimused. Sel eesmärgil võttis komisjon 2012. aastal vastu rahvusvahelise teadus- ja innovatsioonikoostöö uue strateegia³⁶. Kuigi strateegia eesmärk on koostöö suurendamine, on selles leitud, et koostööga kaasnevad ka uued ohud ja et ELi majandushuve tuleb kaitsta. Sellega seoses tuleb teha rohkem jõupingutusi, et tagada intellektuaalomandi õiglane ja erapooletu kasutamine partnerriikides, et vältida ELi oskusteabe kontrollimatut kaotsiminekut.

IKT sektoris, mille eesmärk on luua ülemaailmselt koostalitlevaid võrke ja seadmeid, on intellektuaalomandi ülemaailmne kaitse vastavalt standarditele samuti oluline. Rahvusvahelised standardiorganisatsioonid peaksid kindlasti tunnistama vajadust tagada juurdepääs rahvusvahelistes standardites kirjeldatud tehnoloogiatele, kuid lisaks peaksid nad tõhusalt kaitsma võimalust saada selliste tehnoloogiate väljatöötamiseks tehtud investeeringutelt õiglast ja õigeaegset tasu.

2.2.7. Ravimite kättesaadavuse probleemid

Soodsate, ohutute ja toimivate ravimite kättesaadavus on oluline kõigi riikide jaoks ning probleem on eriti terav seoses vähim arenenud ja arenguriikidega. EL on seda mõistnud ning on üks suurimaid tervishoiualase abi andjaid, nt *ülemaailmse AIDSi, tuberkuloosi ja malaaria vastu võitlemise fondi* ning muude oluliste organisatsioonide³⁷ vahendusel. Samuti on ta algatanud Euroopa ja arengumaade kliiniliste uuringute partnerluse programmi, et kiirendada kliinilisi uuringuid vaesusega seotud tähelepanuta jäetud haiguste ravimite väljatöötamiseks.

Intellektuaalomandi rolli üle ravimite kättesaadavuse tagamisel on väga palju arutletud. Hiljutises WHO, WTO ja WIPO uuringus on märgitud, et „meditsiinitehnoloogiate vähene kättesaadavus ei ole enamasti tingitud ainult ühest tegurist”³⁸. Kättesaadavust mõjutavad paljud tegurid (neid on üksikasjalikumalt selgitatud lisatud komisjoni talituste töödokumendis (SEC(2013) 30)), mis enamasti ei ole intellektuaalomandiga seotud, näiteks kvaliteetsete tervishoiuteenuste vähene kättesaadavus, kehv taristu, turustus- ja tarnesüsteemide puudumine ning puuduv kvaliteedikontroll. Sellegipoolest võib intellektuaalomand mõjutada ravimite hinda. See keerukas ja mitmetahuline probleem vajab laialdase mõjuga lahendust, mis tagaks soodsa hinnaga ravimite kättesaadavuse, kuid ei vähendaks ravimiuuringute jätkamiseks vajalikku motivatsiooni. Tuleb märkida, et geneerilistel ravimitel on selle probleemi lahendamisel oluline koht ning neid ei tohi samastada võltsitud³⁹ ravimitega.

³⁶ COM (2012) 497.

³⁷ Sh GAVI, WHO, UNICEF.

³⁸ *Promoting Access to Medical Technologies and Innovation. Intersections between public health, intellectual property and trade*, WHO, WIPO ja WTO kolmepoolne uuring, Genf, 2012.

³⁹ Tasub märkida, et teatud mõisted, nagu ebakvaliteetne, vale või võltsravim, ei ole kuidagi intellektuaalomandiga seotud, vt selle kohta WHO arutelu aadressil http://apps.who.int/gb/ssffc/pdf_files/A64_16-en.pdf.

Vastavalt Euroopa Parlamendi resolutsioonile⁴⁰ kasutab EL nende intellektuaalomandiga seotud probleemide lahendamiseks poliitikat, mille eesmärk on vähendada nii uuenduslike kui ka geneeriliste ravimite suhtes kehtivaid kaubandustõkkeid, edendada innovatsiooni ning tõkestada kauplemist võltsitud ravimitega, mis võivad olla patsientidele ohtlikud⁴¹.

Nimetatud eesmärkide saavutamiseks teeb EL järgmist:

- tagab, et need eesmärgid kajastuksid kõigis mitme- ja kahepoolsetes lepingutes;
- toetab *Doha deklaratsiooni intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu ja tervisekaitse kohta* (rakendatud määrusega 816/2006);
- on vastu võtnud eeskirjad mitmetasandilise hinnakujunduse kohta^{42,43,44} ja ühtlustanud kliiniliste uuringute lubamisel tehtavaid erandeid⁴⁵.

Samuti otsib komisjon võimalusi, kuidas paremini toetada intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingut täitvaid arenguriike, et muu hulgas võimaldada neil sobivatel juhtudel, näiteks erakorraliste terviseprobleemide korral kasutada lepingus sätestatud paindlikke võimalusi.

2.2.8. Keskkonnaprobleemid

Intellektuaalomand võib oluliselt kaasa aidata ülemaailmsete keskkonnaprobleemide lahendamisele. Vaatamata katsetele intellektuaalomandi kaitset nõrgestada (nt süstemaatilise kohustusliku litsentseerimise või mittepatenditavaks tunnistamisega), on intellektuaalomandiga seotud stiimulid väga olulised, et edendada investeeringuid⁴⁶ keskkonnasõbralikesse tehnoloogiatesse. Seoses kliimamuutustega võivad sobivad intellektuaalomandi režiimid kaasa aidata uuenduslike keskkonnasõbralike tehnoloogiate siirdele ja levitamisele ning sellega kaasnevad võimalused nii õiguste omajate kui ka saajate jaoks.

EL on olnud kliimamuutuste üle peetavate arutelude esirinnas, et edendada ja rahastada kliimameetmeid, ning see hõlmab ka keskkonnasõbraliku tehnoloogia toetamist. Samuti aitas EL edukalt lõpule viia läbirääkimised bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni Nagoya protokolli (geneetilistele ressurssidele juurdepääsu ja nende kasutamisest saadava tulu jaotamise kohta) sõlmimiseks. EL rakendas ja ratifitseeris Nagoya protokolli 2014. aasta aprillis ning osaleb ka edaspidi aktiivselt globaalses diskussioonis intellektuaalomandiga seotud keskkonnaküsimuste üle.

⁴⁰ Euroopa Parlamendi 12. juuli 2007. aasta resolutsioon B6-0288/2007.

⁴¹ *Counterfeit drugs kill!*, WHO ja IMPACTi brošüüri lõplik versioon, uuendatud mais 2008, <http://www.who.int/impact/FinalBrochureWHA2008a.pdf>.

⁴² Nõukogu määrus (EÜ) nr 953/2003, 26. mai 2003, teatavate võtmetähtsusega ravimite Euroopa Liidu turule kaubandusliku levitamise vältimise kohta, ELT L 135/5, 3.6.2003.

⁴³ Nt eksportijatele antav võimalus tarnida elutähtsaid ravimeid vaestele riikidele tootmiskuludest üksnes pisut kõrgema hinnaga.

⁴⁴ EL algatab määruse 953/2003 hindamise 2014. aastal.

⁴⁵ EL sätestas Bolari tüüpi erandi direktiivis 2004/27/EÜ.

⁴⁶ *Are IPR a barrier to the transfer of climate change technology?*, Euroopa Komisjoni (kaubanduse peadirektoraat) tellitud aruanne, Copenhagen Economics A/S ja The IPR Company ApS, 2009, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/february/tradoc_142371.pdf.

3. MUUDETUD INTELLEKTUAALOMANDI STRATEEGIA KOLMANDATE RIIKIDE SUHTES

2004. aasta strateegia uuendamine on põhjendatud, et võtta arvesse 2010. aasta hindamise järeldusi ning lahendada üldiselt eelkirjeldatud probleeme.

Kuigi ülesanne kaitsta sobival moel oma intellektuaalomandit ja tagada oma õigused ELis ja kolmandates riikides ning võtta tegevusmeetmeid (nt autoriõigusega kaitstud digitaalteoste tehnoloogilised kaitsemeetmed) lasub õiguste omajatel, on oma koht ka avaliku sektori asutustel, kes peaksid looma innovatsiooni ja loovust toetava ja intellektuaalomandit kaitsva raamistiku. ELi käsutuses on mitmeid „töövahendeid”, näiteks töö rahvusvahelistes organisatsioonides või kahepoolsed kokkulepped, kolmandates riikides intellektuaalomandi õiguste kaitse ja tagamise piisavuse jälgimine ja selle kohta aruannete koostamine ning koostöö kolmandate riikidega intellektuaalomandiga seotud konkreetsete probleemide lahendamiseks.

Nimetatud töövahendite tõhusus on väga erinev. Mõnel juhul on ELil seaduslikud õigused, mida saab teostada sundkorras, nt vaidluste lahendamise menetlustega. Teistel juhtudel saab EL tulemusi saavutada üksnes juhul, kui kolmandad riigid on valmis tema tõstatatud probleemidega tegelema.

ELis on põhitähelepanu pööratud intellektuaalomandi majanduslikule potentsiaalile innovatsiooni, majanduskasvu ja tööhõivet edasi viiva turgurina. Intellektuaalomand on esmase tähtsusega leiutaja/autori tööst jälje jätmisel, sest selle tunnustamine loob turvalise keskkonda, kus on võimalik leiutada uusi ideid, mida saab seejärel turule viia, et investeeringu pealt teenida. Intellektuaalomandil on innovaatiliste ettevõtete jaoks ka varaline väärtus, kuna see aitab saada rahastust, mis võimaldab ettevõtetel areneda, töökohti luua, tarbijatele uusi tooteid ja teenuseid pakkuda ning viimaks neid tooteid ja teenuseid kolmandatesse riikidesse eksportida. See leiutaja/autori töö tulemustest tekkiv edutsükkel võib avaldada samasugust positiivset mõju majanduskasvule ja tööhõivele ka kolmandates riikides.

3.1. Sidusrühmade parem kaasamine

3.1.1. Praegune olukord

Intellektuaalomandi poliitika üha käegakatsutavam mõju meie igapäevaelule tähendab, et see pälvib enneolematult palju avalikku tähelepanu ning selle üle toimub üha rohkem erinevaid mõttevahetusi. Mõnele algatusele intellektuaalomandi poliitika valdkonnas on reageeritud negatiivselt, mille tõttu need on tagasi lükatud kas Euroopa tasandil (nt võltsimisvastase kaubanduslepingu ettepanek) või mujal (nt SOPA ja PIPA seaduseelnõud Ameerika Ühendriikides). Nimetatud algatuste ebaõnnestumisel on mitmeid põhjusi, kuid nende kõigi puhul tekkis avalikkuses arusaam, et neis ei ole piisavalt arvestatud üldsusele muret tekitavate küsimustega, nt kas need normid sobivad digitaalse majanduse jaoks, milline on nende meetmete mõju põhiõigustele ja nähtusele, mida üldnimetusena nimetatakse „internetivabadusteks”.

3.1.2. Edasine tegevus

Viimase aja mõttevahetusest on ilmnenu vajadus pidada sidusrühmadega avaramat dialoogi intellektuaalomandi koha ja tähtsuse ning selle rikkumiste mõju üle. Samuti on oluline tagada,

et intellektuaalomandi raamistik oleks piisavalt paindlik ning soodustaks, mitte ei takistaks digitaaltehnoloogial põhinevat majanduskasvu, ergutades samal ajal ka innovatsiooni.

Seega on lisaks õiguste omajatele vaja rohkem suhelda ka avaliku sektori asutuste, kodanikuühiskonna (kasutades võimalusel olemasolevaid mehhanisme, näiteks komisjoni töövahendid kodanikuühiskonna dialoogi ja turulepääsu strateegia edendamiseks)⁴⁷ ja Euroopa Parlamendiga, et arutleda ELi eesmärkide ja intellektuaalomandi rikkumiste mõju üle kolmandates riikides ning selgitada ELi tegevust intellektuaalomandi õiguste tagamisel neis riikides ning leiutaja tööd tunnustava keskkonna loomisel.

3.2. Paremate andmete kogumine

3.2.1. Praegune olukord

Viimase 15 aasta jooksul on intellektuaalomandi majandusaspektide uurimine oluliselt laienenud (eriti väärtuslik on üks hiljutine uuring, milles käsitletakse intellektuaalomandi panust Euroopa majandustulemustesse ja tööhõivesse)⁴⁸. Teatud andmeid, näiteks intellektuaalomandi rikkumiste ulatuse ja mõju kohta, on raske koguda juba nende laadi pärast, kuna tegemist on pörandaaluse nähtusega ja õiguste omajad ei soovi sageli üksikasju avaldada⁴⁹. Endiselt on valdkondi, kus on vaja korraldada täiendavaid uuringuid, et toetada tõenduspõhist poliitikakujundust ning saada täpsemaid kvantitatiivseid andmeid intellektuaalomandi tähtsuse ja selle rikkumiste mõju kohta.

Mitmed valdkondlikud ühendused (nt BSA ja IIPA) ja advokaadibürood⁵⁰ avaldavad aruandeid konkreetsete sektorite kohta ning sarnast tööd teevad ka tähtsamad rahvusvahelised organisatsioonid, näiteks OECD ja WIPO.

3.2.2. Edasine tegevus

Poliitikakujundajad vajavad paremaid andmeid, et muuta poliitilist mõttevahetust asjatundlikumaks ja tegeleda teadlikkuse suurendamisega; mitmed sellealased algatused on juba töös. Komisjon avaldab igal aastal andmeid ELi piiridel intellektuaalomandi rikkumise kahtluse tõttu kinni peetud kaupade kohta⁵¹ ja on loonud *intellektuaalomandiga seotud õigusrikkumiste Euroopa vaatluskeskuse*⁵². Lisaks muudele ülesannetele peaks vaatluskeskus tagama ELis toimepandavaid intellektuaalomandi rikkumisi käsitlevate igakülgsete ja usaldusväärsete andmete kättesaadavuse. Aastal 2013 koostas vaatluskeskus eelnimetatud uuringu intellektuaalomandi väärtusest ELis ja on avaldanud ka uuringu üldsuse hoiakute kohta intellektuaalomandi suhtes. Samuti koostab ta ülevaateid mitmete olulisemate riikide olukorrast. Komisjon korraldab regulaarselt uuringuid intellektuaalomandi olukorrast ELi

⁴⁷ <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/market-access/>

⁴⁸ http://ec.europa.eu/internal_market/intellectual-property/docs/joint-report-epo-ohim-final-version_en.pdf

⁴⁹ Seega on tegevusvõimalused asjaolusid arvestades piiratud, kuigi 2010. aasta hindamisaruandes on õigusega öeldud: „Vaatomata arvukatele märkidele intellektuaalomandi rikkumiste mahu kasvu kohta, ei ole toodete võltsimise ja piraatluse üldine määr teada ning esialgu puudub metoodika, mille järgi saaks leida täpse üldhinnangu.”

⁵⁰ <http://www.taylorwessing.com/ipindex>

⁵¹ http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_controls/counterfeit_piracy/statistics

⁵² http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/observatory/index_en.htm

välistes riikides⁵³ (nende jaoks vajaliku tehnilise tausta loob nüüd vaatluskeskus), mis aitavad määrata prioriteete ja teavitada sidusrühmi.

3.3. ELi õigusaktide edasiarendamine

3.3.1. Praegune olukord

Ühtlustamise põhimõtteline eelis on see, et see loob tarbijatele ja tootjatele lihtsama ja paremini ennustatava raamistiku, mis soodustab majanduskasvu ja töökohtade loomist. Samuti soodustavad intellektuaalomandiga seotud ELi ühtlustatud õigusaktid (nt *tollimäärus*⁵⁴ või *jõustamisdirektiiv*⁵⁵) läbirääkimisi kolmandate riikidega, sest need on selgeks aluseks, mille põhjal EL saab kujundada oma läbirääkimispositsiooni.

Viimase aja vabakaubandusläbirääkimistel on sageli avaldatud soovi lisada lepingutesse näiteks sätteid ärisaladuse kaitse ja teatud mittetoiduainete geograafiliste tähiste kohta, kuid selle kohta puuduvad praegu ELi tasandil kehtivad õigusnormid. Seega võib mõnda intellektuaalomandi valdkonda käsitlevate õigusaktide ühtlustamatus ELis raskendada intellektuaalomandiga seotud küsimuste lahendamist või vähemalt piirata ELi võimalusi läbirääkimistel ELi väliste riikidega.

3.3.2. Edasine tegevus

Komisjon avaldab uue teatise tegevuskava kohta, milles käsitletakse intellektuaalomandi rikkumisi ELis. Kavandatud on muid kui seadusandlikke tegevusi, et edendada proportsionaalseid ja õiglaseid intellektuaalomandi õiguste tagamise meetmeid ning prioriseerida poliitikameetmeid, mis muudaksid praeguse intellektuaalomandi kaitse poliitika fokuseeritumaks, paremini koordineerituks ja lihtsamaks.

Komisjon võttis hiljuti vastu ka seadusandliku ettepaneku ärisaladust käsitleva direktiivi kohta (komisjoni 2013. aasta tööprogrammi osana), et parandada ELis tingimusi innovaatilise ettevõtluse jaoks. Ärisaladuste tähtsust arvestades võivad ka teised seda eeskuju järgida ja samasuguse kaitse tagada.

Kuna ühtlustamist saab lisaks ELi õigusaktidele edendada ka rahvusvaheliste lepingutega, tugevdaks ELi positsiooni see, kui kõik liikmesriigid ratifitseeriksid vastavad rahvusvahelised lepingud. Mõnele lepingule, nagu *kaubamärgiõiguse leping* ja *Haagi kokkuleppe Genfi redaktsioon* (tööstusdisainilahenduste kohta), on alla kirjutanud küll EL, aga mitte kõik selle liikmesriigid.

⁵³ <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/intellectual-property/enforcement/>

⁵⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 608/2013, 12. juuni 2013, mis käsitleb intellektuaalomandi õiguskaitse tagamist tollis ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1383/2003, ELT L 181/15, 29.6.2013.

⁵⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/48/EÜ, 29. aprill 2004, intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta, ELT L 157/45, 30.4.2004.

3.4. Parem koostöö ELi sees

3.4.1. Praegune olukord

Komisjon ja liikmesriigid teevad ELi välistes riikides kohapeal sageli head koostööd. Oluline on, et liikmesriikide diplomaatilised esindused ja ELi delegatsioonid oleksid rohkem teadlikud üksteise tegevusest kolmandates riikides. See võimaldab ühtset strateegilist tegutsemist ja parandab ELi võimekust nendes riikides intellektuaalomandiga seotud probleeme lahendada.

3.4.2. Edasine tegevus

Tuleks uurida võimalusi komisjoni ja liikmesriikide koostöö edasiseks parandamiseks (näiteks teabe vahetamise alal), võttes aluseks näiteks komisjoni, liikmesriikide ja ettevõtjate partnerluse *turulepääsu strateegia* rakendamisel, mis võimaldab ressursse tõhusamalt kasutada.

3.5. Intellektuaalomandi õiguste kaitse ja tagamise parandamine kolmandates riikides

3.5.1. Mitme- ja mõnepoolne tasand

3.5.1.1. Praegune olukord

Rahvusvaheline ühtlustamine võimaldab viia õigusnormid üksteisega üldiselt kooskõlla nii, et tekib paremini ennustatav intellektuaalomandi kaitse keskkond. See eeldab uutes mitmepoolsetes lepingutes kokkuleppe saavutamist, nende ratifitseerimist ja rakendamist ning enamate ELi väliste riikide liitumist selliste lepingute alusel loodud organisatsioonidega (näiteks Rahvusvaheline Uute Taimesortide Kaitse Liit). Pärast intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingut on paraku sõlmitud ainult üksikuid olulisi mitmepoolseid kokkuleppeid intellektuaalomandi kohta (nt WIPO *internetilepingud*,⁵⁶ Marrakeši⁵⁷ ja Pekingi⁵⁸ lepingud).

Nii on ka 2010. aasta hindamisuuringus märgitud: „Komisjon tegeles intellektuaalomandi õiguste tagamise küsimustega aktiivselt mitmepoolsetel tasandil, eriti WTO TRIPSi nõukogus, kuid saavutas põhiliselt kolmandate riikide vastuseisu tõttu kesiseid tulemusi.” Geograafiliste tähistele üle on WTOs juba kaua aega toimunud läbirääkimised⁵⁹ ja EL jätkab nendega seotud küsimustele lahenduste otsimist.

Mõnepoolsete kokkulepete sõlmimine võib olla võimalik väiksemas riikide rühmas, kus on sarnased poliitikaeesmärgid.

⁵⁶ WIPO autoriõiguse leping, WIPO esituste ja fonogrammide leping.

⁵⁷ Marrakeši leping avaldatud teostele juurdepääsu lihtsustamise kohta nägemispuudega või muu trükikirja lugemise puudega isikutele.

⁵⁸ Audiovisuaalsete esituste Pekingi leping.

⁵⁹ Läbirääkimised veinide ja kangete alkoholsete jookide geograafilistest tähistest teatamise ja nende registreerimise mitmepoolse süsteemi loomiseks ning küsimustes, mis on seotud TRIPSi artiklis 23 sätestatud geograafiliste tähistele kaitse laiendamisega muudele toodetele peale veinide ja kangete alkoholsete jookide.

3.5.1.2. Edasine tegevus

Kuigi mitmepoolsete lepingute sõlmimise võimalust tuleks alati kasutada, ei teki selliseid võimalusi kuigi sageli ja seega tasub kaaluda ka muid variante. See ei tähenda, et peaksime mitmepoolsetel tasandil tegutsemise peatama, näiteks jätkame ka edaspidi geograafiliste tähiste parema kaitse edendamist WTOs ja lisaks edendame geograafiliste tähiste kindlat kaitset internetis. Samal ajal võib olla asjakohane kaaluda uut strateegiat WIPO jaoks, et panna see organisatsioon paremini oma ülesandeid täitma.

3.5.2. Kahepoolne tasand

Jõupingutused ja ressursid on vaja suunata kõige olulisemate riikidega töötamiseks. Kahepoolne suhtlus, mis jaguneb mitmesse allpool kirjeldatud kategooriasse, on kasulik võimalus käsitleda üksikute partnerite eriomaseid probleeme ja vajadusi vastavalt konkreetsele olukorrale (eriti meie jaoks prioriteetsete riikidega). Samuti võib jätkata kahepoolset tööd asjaomaste regionaalsete intellektuaalomandi organisatsioonidega (nt Aafrika Intellektuaalomandi Organisatsioon, Aafrika Regionaalne Intellektuaalomandi Organisatsioon⁶⁰).

3.5.2.1. Praegune olukord

– Kahepoolsed kaubanduslepingud

Sellistes lepingutes saab käsitleda konkreetse riigiga seotud intellektuaalomandi probleeme ja 2010. aasta hindamisuuringu kohaselt on need „soodustanud edasiminekut intellektuaalomandi õiguste tagamisel kolmandates riikides”. Võtame võrdlusaluseks ELi olemasolevad õigusaktid ja valime soovitud eesmärgi suuruse vastavalt partnerriigi arengutasemele. Vähim arenenud riikide ja aeglasemalt arenevate riikide puhul võib kaaluda võimalust kehtestada vähem intellektuaalomandit käsitlevaid sätteid.

ELi hiljuti lõppenud kaubanduslääbirääkimistel õnnestus lepingutesse lisada ka intellektuaalomandi õiguste kaitset ja tagamist käsitlevad peatükid. Kõige viimased sellised läbirääkimised peeti idapartnerluse riikidega (nt Gruusia, Moldova, Ukraina) ja seal õnnestus kokku leppida küllaltki rangetes normides, mis vastavad liidu õigustikule. Lisaks on õnnestunud mõne riigiga (nt Kanada, Korea Vabariik, Singapur) kokku leppida olulisi täiendusi võrreldes intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepinguga ja ka teistega (nt Kesk-Ameerika, Colombia, Peruu) on kokku lepitud rahvusvahelistest miinimumnõuetest kõrgem tase.

Praegu toimuvad kaubanduslääbirääkimised Mercosuri, Maroko, Jaapani, Tai, Ameerika Ühendriikide ja Vietnamiga. Samuti on pooleli läbirääkimised Hiinaga spetsiaalselt geograafiliste tähiste kaitse küsimust käsitleva kahepoolse lepingu sõlmimise üle.

– Intellektuaalomandi alane dialoog

Praktiline võimalus käsitleda intellektuaalomandiga seotud probleeme riikides, millega EL läbirääkimisi ei pea, on algselt intellektuaalomandi alane dialoog või moodustada intellektuaalomandi töörühmad, millega kaasneb regulaarne suhtlus ELi ja ELi väliste riikide

⁶⁰ Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle (OAPI), African Regional Industrial Property Organisation (ARIPO)

asjaomaste asutuste vahel. 2010. aasta hindamisuuringus tõsteti esile intellektuaalomandi alase dialoogi positiivset panust „riiklike asutuste teadlikkuse suurendamisse neis küsimustes ning üksteise tõlgenduste ja seisukohtade selgitamisse”.

Praegu on käimas mitmed intellektuaalomandi alased dialoogid. Need võimaldavad komisjonil juhtida tähelepanu intellektuaalomandiga seotud süsteemsetele probleemidele, tutvustada parimat tava ja vajadusel pakkuda arenguriikidele abi näiteks riigisiseste õigusaktide ja õiguste tagamise meetodite väljatöötamisel. Näiteks Hiinaga peetav *intellektuaalomandi alane dialoog* ja *intellektuaalomandi töörühm* võimaldasid ELil saada Hiinalt lubaduse tugevdada intellektuaalomandi õiguste tagamist (näiteks nn „erikampaania” korraldamine) ning rääkida kaasa intellektuaalomandit käsitleva Hiina seaduse läbivaatamisel. Dialoogi peetakse ka partneritega, kellel on ELiga sarnased intellektuaalomandi režiimid, nt Ameerika Ühendriigid ja Jaapan, et vahetada teavet ja seisukohti probleemide ja parima tava kohta.

Samuti on intellektuaalomandi õiguste tagamine nimetatud prioriteedina ELi kahepoolsetes tollikoostöö kokkulepetes. Hiljuti kirjutati alla ELi-Hiina intellektuaalomandi õiguste tagamise tegevuskavale tollivaldkonnas ajavahemikuks 2014–2017.

– Tehniline abi

Arenguriikidel, kes tahavad oma intellektuaalomandi kaitse süsteemi parandada, puuduvad sageli selleks vajalikud oskused ja/või ressursid. Intellektuaalomandiga seotud tehnilise abi eesmärk on seda probleemi lahendada⁶¹ näiteks ametnike koolitamise, teadlikkuse suurendamise, õigusloomealase abi (et viia õigusaktid vastavusse rahvusvaheliste kohustustega ja kasutada ära olemasolevaid paindlike lahenduste võimalusi) ja muude tegevustega.

Kuigi tavaliselt ei avaldu tehnilise abi meetmete mõju kohe, märgiti 2010. aasta hindamisuuringus, et „*ELi rahastatud projektid ja tehniline abi on parandanud riiklike institutsioonide ja õiguskaitseasutuste tehnilist suutlikkust intellektuaalomandiga seotud asju menetleda*”.

Näiteks ühiselt 16 miljoni euroga rahastatud *ELi-Hiina edukas projekt intellektuaalomandi kaitse tõhustamiseks* (IPR2, 2007–11) annab tunnistust, et ka Hiina pool soovib tagada intellektuaalomandile tõhusat õiguskaitset. Selliste organisatsioonide kaasamine, nagu *Euroopa Patendiamet*, *Siseturu Ühtlustamise Amet* (muu hulgas ka ELi delegatsioonidesse lähetamise abil) ja *Ühenduse Sordiamet* parandab meie suutlikkust tulemusliku abi kavandamisel ja rakendamisel.

– Vaidluste lahendamine ja muud õiguskaitsevahendid

EL jälgib ka edaspidi intellektuaalomandi olukorda kolmandates riikides ja avaldab survet rahvusvaheliste lepingute järgimiseks, eriti dialoogi ja läbirääkimiste abil. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu rikkumiste korral saab kasutada ka WTO vaidluste lahendamise menetlust. Juba nimetatud menetluse olemasolu võib avaldada heidutavat mõju võimalike rikkumiste ärahoidmisel. Sarnased menetlused sisalduvad ka enamikus meie kahepoolsetes kaubanduslepingutes.

⁶¹ <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=328>

Kaubandustõkete määrust,⁶² mis võimaldab ELi ettevõtjatel esitada kaebusi rahvusvaheliste kaubandusnormide rikkumise kohta, on juba kasutatud intellektuaalomandit käsitlevate normide rikkumise korral ja sobivatelt juhtudel on see jätkuvalt kasutatav.

3.5.2.2. Edasine tegevus

Kuigi kahepoolsed suhted on ressursimahukamad kui mitme- ja mõnepoolsed kõnelused, on neid minevikus aktiivselt ja heade tulemustega kasutatud ning neid tuleks arendada ka muudetud strateegia kohaselt. Oluline on püüda saavutada paremat kooskõla intellektuaalomandi poliitika ja muude poliitikate vahel.

Üks näide on seotud ELi rahvusvahelise teadus- ja innovatsioonikoostöö strateegiaga, kus on äärmiselt oluline, et ELi partnerriigid tagaksid intellektuaalomandi õiglase ja erapooletu kasutamise. ELi teadusuuringute ja innovatsiooni rahastamisprogrammid (praegu Horisont 2020) on rahvusvahelistele partnerriikidele täielikult avatud ning võimaldavad neil pääseda Euroopa siseturule, kus intellektuaalomandi kaitse suhtes kehtivad ennustatavad ja õiglased normid. Pikaajaline eesmärk on, et kõik ELi partnerriigid vastaksid samasuguse avatusega, mis hõlmaks ka intellektuaalomandi samaväärset kaitset.

Seoses kaubanduse kaitsevahenditega sõltub riigi turumajanduslikuks riigiks tunnistamine muu hulgas ka sellest, kuidas on kaitstud intellektuaalomand.

Kui mõni riik rikub pidevalt rahvusvahelisi intellektuaalomandiga seotud kohustusi viisil, mis avaldab ELile suurt mõju, ning selle riigi ametivõimud ei ole koostöövalmis või on koostöö väheviljakas, võib komisjon piisavalt tõsiste ja selgelt piiritletud juhtude korral piirata sellise riigi osalemist või rahastamist konkreetsetes ELi rahastatud programmides. See ei mõjutaks Euroopa Arengufondist ja arengukoostöö rahastamisvahendist rahastatavaid programme. Intellektuaalomandi raskeid rikkumisi võidakse käsitleda ka komisjoni poliitilises dialoogis partnerriikidega. Ühtsuse tagamiseks tuleks soovitada liikmesriikidel rakendada eelkirjeldatud või mõnda muud lähenemisviisi ühiselt.

Seoses *vabakaubanduslepingutega* tuleb siiski tunnistada, et läbirääkimised intellektuaalomandit käsitlevate peatükkide üle jäävad ka edaspidi keeruliseks. Paljud riigid, kellega EL läbirääkimisi peab (või kavatseb neid alustada), on arvamusel, et tugev intellektuaalomandi kaitse režiim ei annaks neile peaaegu midagi. Seega on ELile sobiva tulemuse saavutamiseks vaja pidevalt tegeleda teadlikkuse suurendamisega ja töötada kõigi sidusrühmadega tehnilisel ja mõnikord ka poliitilisel tasandil.

3.6. EList pärit õiguste omajate abistamine kolmandates riikides

3.6.1. Praegune olukord

Oskusteavet omavate isikute olemasolu kohapeal on kasulik nii EList pärit õiguste omajate⁶³ abistamiseks kui ka ELi ja kohalike asutuste suhtluse soodustamiseks. Sellepärast kuulub mitme riigi delegatsiooni koosseisu tähtsamates riikides ka intellektuaalomandi küsimustega tegelev atašee. Samal põhjusel on komisjon loonud kolme piirkonna jaoks intellektuaalomandi õiguste kasutajatõe, et abistada EList pärit ettevõtjaid, eriti VKEsid.

⁶²

<http://ec.europa.eu/trade/tackling-unfair-trade/trade-barriers>

⁶³

Nt China IPR SME Helpdesk: <http://www.china-iprhelpdesk.eu>.

Nimetatud kasutajatoe piirkonnad on hiinakeelsed maad, Kagu-Aasia ja Lõuna-Ameerika. Eesmärk on võimaldada Euroopa VKEdel teha oma tegevuse jaoks parimaid intellektuaalomandit käsitlevaid otsuseid ning selgitada, kuidas oma immateriaalset vara tõhusalt kaitsta⁶⁴.

3.6.2. Edasine tegevus

EL uurib võimalust suurendada intellektuaalomandi alase oskusteabe kättesaadavust tähtsamate piirkondade ELi delegatsioonides kas täiendava personali või *intellektuaalomandi õiguste kasutajatoe* abil. Seoses 2014.–2020. aasta mitmeaastase finantsraamistikuga⁶⁵ kaalub komisjon võimalust suurendada VKEdele pakutavat kasutajatoe teenuste valikut ja kohandada seda vastavalt uutele vajadustele. Intellektuaalomandi alase oskusteabe suurendamine ELi delegatsioonides põhineks olemasolevatel ressurssidel ja kasutaks neid paremini ära (ELi delegatsioonides ja liikmesriikide saatkondades töötavate atašeede teadmised intellektuaalomandist, intellektuaalomandi õiguste kasutajatugi). Komisjon ja liikmesriigid tagaksid ka intellektuaalomandi alase oskusteabe laialdase jagamise ELi algatustes, millega toetatakse VKEde rahvusvahelist laienemist⁶⁶. See võimaldaks laiendada jätkuvast võrgustumisest saadavat kasu, tagada tähtsamates piirkondades intellektuaalomandi olukorra kohta paremate andmete kogumise ning anda ettevõtjatele rohkem teadmisi intellektuaalomandiga seotud tavadest, mida nad peavad rahvusvahelisele turule sisenedes arvesse võtma.

3.7. Geograafiline kese

3.7.1. Praegune olukord

Iga kahe aasta järel uuendab EL Euroopa ja rahvusvaheliste sidusrühmade seas korraldatava laialdase küsitluse põhjal oma loetelu prioriteetsetest riikidest, kus EList pärit õiguste omajatel on raskusi intellektuaalomandi õiguste ebapiisava kaitse ja/või tagamise tõttu⁶⁷.

3.7.2. Edasine tegevus

Selline prioriteetide määramine on hästi toiminud ja jätkub ka edaspidi, sest see võimaldab tegutseda sihipäraselt ja ressursitõhusalt.

3.8. Meetmed

Käesoleva strateegia eesmärk on tagada järjepidevus intellektuaalomandi poliitikas, mida EL on järginud juba 2004. aastast saadik, tuginedes sellele, mis on hästi toiminud, ja arendades seda edasi, võttes arvesse viimase 10 aasta jooksul toimunud olulisi muutusi tehnoloogias, intellektuaalomandi valdkonnas ja ühiskonnas. Ülal nimetatud probleemide lahendamiseks algatab komisjon järgmised meetmed.

⁶⁴ Kasutajatugi teeb koostööd kohalike organisatsioonidega ja pakub järgmisi teenuseid: esimese taseme personaalne ekspertnõustamine, üldised ja kohandatud koolitusmaterjalid, temaatilised koolitusseminarid, kontaktid väliseksperptide ja sihtpiirkonna valitsusasutustega, ettevõtlusvõrgustike loomine ja teadlikkuse suurendamise üritused.

⁶⁵ Vt COSME (ettevõtete konkurentsivõime ning väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate programm), http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cosme/index_en.htm.

⁶⁶ <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/internationalisation/>

⁶⁷ Vt komisjoni talituste töödokument SWD(2013) 30, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150789.pdf

- Tagada regulaarne suhtlus kõigi sidusrühmadega, et suurendada teadlikkust ja suunata poliitikat.
- Täiustada andmete kogumist ja esitamist, et parandada arusaamist intellektuaalomandi tähtsusest ja rikkumise mõjust; korraldada regulaarseid küsitlusi, et hallata loetelu prioriteetsetest riikidest, millele EL peaks suunama oma põhilised jõupingutused.
- Tagada ELi tugev ja ühtne roll intellektuaalomandit käsitlevatel rahvusvahelistel foorumitel kooskõlas Lissaboni lepinguga.
- Jätkata mitmepoolseid kõnelusi rahvusvahelise intellektuaalomandi raamistiku parandamiseks, sealhulgas olemasolevate lepingute ratifitseerimisele õhutamise abil; soodustada asjaomaste intellektuaalomandit käsitlevate lepingute ratifitseerimist kõigi ELi liikmesriikide poolt.
- Tagada, et kahepoolsetesse kaubanduslepingutesse lisatavad intellektuaalomandit käsitlevad peatükid võimaldaksid õiguste omajatele piisavat ja tõhusat kaitset ning neis nõutaks partnerriikide intellektuaalomandi süsteemide suuremate puuduste kõrvaldamist, lähtudes kohustuste suuruse määramisel kolmandate riikide arengutasemest.
- Tagada, et komisjon saab kasutada vaidluste lahendamise mehhanisme või muid õiguskaitsevahendeid juhul, kui rikutakse rahvusvaheliste lepingutega tagatud ELi õigusi.
- Jätkata ja võimaluse korral tõhustada intellektuaalomandi alast dialoogi oluliste kolmandate riikidega; intensiivistada kõrgetasemelist kaubandus- ja poliitikadialoogi, et tagada areng intellektuaalomandiga seotud kindlaks määratud küsimustes.
- Pakkuda ja tutvustada kolmandates riikides asjakohaseid intellektuaalomandiga seotud tehnilise abi programme, kaasa arvatud võimalust kasutada intellektuaalomandi paindlikku regulatsiooni; kasutada asjaomaste rahvusvaheliste organisatsioonide oskusteavet tehnilise abi programmide rakendamisel.
- Tugevdada suhteid komisjoni, liikmesriikide ja ELi ettevõtjate vahel, et pakkuda ettevõtjatele otsest tuge intellektuaalomandiga seotud konkreetsete raskuste ületamisel; tõhustada kontakte ja koordineerimist kolmandates riikides asuvate ELi ja liikmesriikide esinduste vahel.
- Püüda saavutada paremat kooskõla intellektuaalomandi kaitse ja muude poliitikate vahel, nt kaaluda piisavalt tõsiste ja selgelt piiritletud juhtude korral riikide osaluse või rahastamise piiramist konkreetsetes ELi rahastatud programmides ning parandada sel eesmärgil komisjoni ja liikmesriikide tegevuse kooskõlastatust kolmandates riikides.
- Jätkata õiguste omajate abistamist (*intellektuaalomandi õiguste kasutajatoe* jm sarnaste projektide abil) ja kaaluda abiprojektide laiendamist.